

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

УДК 929:304.44(477=470):621.38

*Володимир Іванович ПОПИК,
директор Інституту біографічних досліджень НБУВ,
кандидат історичних наук (Київ)*

РЕСУРСИ БІОГРАФІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ТРАДИЦІЙНІ УЯВЛЕННЯ ТА НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Проаналізовані традиційні та сучасні уявлення про ресурси біографічної інформації. Показано, що розвиток новітніх інформаційних технологій і становлення сучасної інформаційної парадигми об'єктивно знімають протиставлення довідкових ресурсів та нарративних джерел і наукових напрацювань у галузі біографіки, тим самим розширюючи змістові характеристики інформаційних ресурсів, надаючи їм плюралістичного, багатомірного характеру.

Ключові слова: біографіка, біографічні словники, ресурси біографічної інформації.

Traditional and modern conceptions about biographic information resources are analyzed. It is shown that development of the latest information technologies and establishment of modern informative paradigm objectively remove the contrast of reference resources and narrative sources and scientific ground works in the field of biography study, thus broadening content characteristics of information resources and giving them pluralistic, multi-dimensional tone.

Key words: biography study, biographic dictionaries, biographic information resources.

Анализируются традиционные и современные представления о ресурсах биографической информации. Показано, что развитие новейших информационных технологий и становление современной информационной парадигмы объективно снимают противопоставление справочных ресурсов и нарративных источников и научных исследований в области биографии, тем самым расширяя содержательные характеристики информационных ресурсов, наделяя их плюралистическими, многоаспектными характеристиками.

Ключевые слова: биография, биографические словари, ресурсы биографической информации.

Розуміння нагромаджених у довідкових виданнях (універсальних і галузевих енциклопедіях, словниках, збірниках, біобібліографічних покажчиках), а також у наукових працях різного формату, історико-літературних та історико-публіцистичних творах, а нині — й на електронних носіях, біографічних матеріалів про діячів минулих поколінь і наших відомих сучасників як цілісного *інформаційного ресурсу* почало формуватися в науковій думці порівняно нещодавно. Це, безумовно, один із виявів утвердження в суспільстві принципово нової інформаційної парадигми, що йде на зміну традиційним уявленням доби друкованого слова. У засновку останніх лежало стійке уявлення, що довідкові видання — з одного боку, й історико-біографічні та літературно-біографічні дослідження і публікації описового характеру — з іншого, сприймаються і фахівцями, і читацькою аудиторією як доволі розмежовані між собою царини, які не мають підстав розглядатися в якості єдиного інформаційного комплексу та навіть вивчалися донедавна окремо спеціалістами з різних галузей гуманітаристики.

Що ж до сучасних електронних джерел біографічної інформації, то вони й досі не привернули до себе належної уваги дослідників. Більше того, серед учених старшого та середнього поколінь і дотепер доволі поширеним є скептичний погляд щодо їх наукової та інформаційної цінності, принаймі у сучасному вигляді [18, с. 18]. Показово, що автор одного з найавторитетніших досліджень минулого десятиліття з проблем історичної біографіки та джерел біографічних відомостей, І. Ф. Петровська (Росія, Санкт-Петербург) розглядала весь комплекс довідкових і документальних видань, а також архівних матеріалів ще виключно з позицій класичного історичного джерелознавства [9], зовсім не торкаючись при цьому нових проблем, що постають у зв'язку з їх інтеграцією до електронного інформаційного простору.

В Україні наприкінці ХХ ст. В. С. Чижко, який першим у роки незалежності виступив зі спробою сучасного осмислення досвіду, шляхів і перспектив розвитку світової біографіки, чи не першим у межах однієї монографічної праці новаторські висвітлив процес розвитку біографічних досліджень і видавничої діяльності, охопивши при цьому в комплексі як написання історичних і літературних біографічних

праць, так і підготовку довідкових видань («словниково-біографічну діяльність»). Проте, й він розумів їх як два цілком окремі, самостійні спрямування, мало пов'язані одне з одним [17, с. 49]. Питаннями електронних біографічних ресурсів і їх потенційних можливостей щодо інтеграції у єдиний комплекс усього різноманіття наявних в інформаційному просторі біографічних матеріалів учений свого часу спеціально займатися ще не міг, хоча й передбачав (зрозуміло, в межах того, що було відомим у 90-х рр. ХХ ст.), появу нових підходів, пов'язаних із перспективами комп'ютеризації біографічних досліджень. Так, саме В. С. Чишко практично започаткував формування Інститутом біографічних досліджень НБУВ електронних баз біографічної інформації. Проблематика складності взаємовідносин між довідковими виданнями та іншими видами біографічної літератури, формування електронних ресурсів біографічної інформації залишилося осторонь дослідницьких інтересів і С. М. Ляшко – автора сучасного ґрунтовного дослідження з історії, досвіду та методичних засад українських довідкових біографічних видань ХІХ–ХХ ст. [7].

Нашою метою є певний перегляд існуючих у науковій літературі стереотипів та утвердження адекватніших інформаційній парадигмі електронної доби уявлень про сутність і характер ресурсів біографічної інформації, новітні тенденції та майбутні перспективи їхнього розвитку.

Ми розглядаємо ресурси біографічної інформації як складно структурований комплекс у минулому малопоеднаних між собою різноманітних за змістом і формою матеріалів, які завдяки сучасним комп'ютерним технологіям у сукупності набувають принципово нової якості та стають цілісністю, доступною швидкому та зручному використанню (що, власне, і є визначальною ознакою інформаційного ресурсу). Подібне розуміння вносить суттєві корективи як в оцінку всього попереднього досвіду біографічної справи, так і в прогнозування її подальшого поступу, а також має теоретичне та методичне значення для пошуку найконструктивніших його спрямувань. На думку автора, саме такі підходи є ключем до об'єктивного осмислення як здобутків, так і невирішених проблем сучасного етапу та перспектив і першочергових завдань розвитку ресурсів біографічної інформації

в Україні та світі. Ці роздуми є продовженням і розвитком наших напрацювань, опублікованих упродовж останніх років [11; 12; 14].

Уявлення про цілковиту самостійність «двох напрямів» біографічної справи, про які йшлося вище, міцно закорінені у досвіді минулих століть. Традиція видання багатотомних біографічних словників із розлогими, дуже докладними, насиченими просопографічним матеріалом життєписами сягає ще XVIII та XIX ст. і склалася за часів панування зовсім іншої інформаційної парадигми, коли темп нагромадження нових знань у порівнянні з нашою добою був відносно повільним. Вміщена у словниках інформація відображала описовий характер тодішніх наукових знань і виступала певним підсумком здійснених пошукових досліджень, а тому не втрачала свого значення впродовж десятиліть, принаймні, як історіографічний факт. Водночас, довідкова енциклопедична та словникова біографіка тривалий час залишалася іноді єдиним реально доступним джерелом історико-біографічних знань для більш-менш широкого кола освічених людей (у порівнянні з рідкісними журнальними та книжковими публікаціями). Тому енциклопедії та біографічні словники до певного часу розглядалися не лише і не стільки як джерело термінового, «на швидку руку», одержання довідкової інформації, але були, значною мірою, предметом неквапливого вдумливого читання, джерелом ґрунтовних знань, засобом самоосвіти. Зовсім не випадково у експозиціях меморіальних музеїв видатних діячів науки та культури в Україні незрідка можна побачити багатотомний «Енциклопедичний словник» Брокгауза та Ефрона — як знаковий символ інтелектуальної та культурної аури минулих часів.

Однак, із часом у довідковій біографічній справі все більшого значення набирала протилежна тенденція: до прагматичного посилення інформаційності за рахунок скорочення описового, особливо — просопографічного матеріалу. Впродовж останніх півтораєста років довідкові видання чим далі, тим усе більше розумілися в якості стислої, значною мірою формалізованого й уніфікованого за стилем і характером викладу об'єктивних відомостей про основні віхи життя та діяльності відомих осіб. Уміщені в енциклопедіях, словниках і довідниках розлогі життєписи або стислі біо-

графічні довідки могли бути засновані на документальних джерелах, безпосередньо використаних укладачами, або ж являли собою узагальнення результатів попередньої пошукової дослідницької роботи, вже оприлюднених на сторінках наукових видань у більш розгорнутому вигляді. Проте, від десятиліття до десятиліття вони все меншою мірою були спрямовані на всебічне, батовимірне розкриття особистості, а, навпаки, «відсікали» зайві, з огляду на концепцію того чи іншого видання, подробиці. Значну роль у цьому відіграло цілеспрямоване напрацювання методичних засад довідкової біографіки, спрямованих на вироблення систем критеріїв відбору персоналій, визначення граничних обсягів статей для різних їх категорій, структури, способів викладу матеріалу, розстановки смислових акцентів.

У свою чергу «описова» літературна й історична біографіка, котра має дуже давні корені й багатющі традиції, аналіз яких, на загал, не є завданням нашої роботи, все більше набувала рис, прямо протилежних біографіці довідковій. Тексти літературно-біографічних творів розумілися як джерело знань, заснованих на неформалізованому, спрямованому на розкриття неповторних рис людської індивідуальності, осягненні особистості з багатьма її чеснотами, вадами та протиріччями. Наукові історико-біографічні дослідження, не дивлячись на певні формалізовані вимоги, також тяжіли до створення багатовимірних, насичених просопографічними деталями образів. Подібні твори різних жанрів і форматів, створювані в річищі певних світоглядних, методологічних та естетичних напрямів науки і літератури, природньо, не могли розглядатися в якості пристосованого до швидкого та зручного використання інформаційного ресурсу.

Так, у підсумку досить тривалого шляху історичної еволюції, який породив чимало двоїстих, «розмитих», перехідних форм, у ХХ ст. викристалізувалася наявність «двох напрямів» біографічної справи, наявність яких і констатував у вже згадуваній нами праці В. С. Чишко [17, с. 41–49]. Вони відповідали двом суттєво відмінним способам інформаційного вжитку біографічних видань, притаманним добі друкарської культури: довідкового, ознайомчого, спрямованого на збір найважливіших відомостей про особу, та розгорнутого, заснованого на вдумливому читанні текстів чи науковій роботі з ними.

У часи, коли інформаційний зв'язок між різнорідними масивами опублікованої біографічної інформації уможлилювався лише за допомогою засобів друкованої та каталожної карткової бібліографії, такі підходи були цілком закономірними і чи не єдино можливими. Шлях читача, а тим більше, — фахового дослідника від ознайомлення з елементарними довідковими даними про певну історичну особу у словниках до пошуку та систематизації опублікованих у численних розрізних публікаціях матеріалів був досить довгим, складним і трудоемним, здебільшого пов'язаним із копітким пошуком необхідних рідкісних видань у багатьох бібліотеках. Те саме стосується і неопублікованих архівних документів.

Тривалий час друкована та каталожна бібліографія загалом задовільно виконувала функції дороговказу у просторі опублікованої у найрізноманітніших виданнях як історико-меморіальної, так і присвяченої сучасникам біографічної інформації. Проте, невпинне зростання обсягів останньої та, особливо, — посилення суспільного інтересу до постатей минулого, хоча і стимулювало наприкінці ХХ ст. значну активізацію біобібліографічної роботи, зробило очевидним, що традиційними засобами надалі забезпечувати ефективну навігацію стає все менш досяжним. Не кажучи вже про утрудненість виокремлення оригінальних біографічних публікацій серед «інформаційного шуму». Реальністю став розпад інформаційного поля на окремі жанрові, проблемно-тематичні або регіональні сегменти. Принципово важливі, побудовані на раніше невідомих матеріалах біографічні дослідження, особливо ті, що опубліковані у малотиражних виданнях, незрідка залишалися практично невідомими фахівцям, особливо з суміжних галузей, а звичайним читачам і поготів. Таке явище стало характерним повсюдно. В Україні як центральні, так і регіональні (обласні, міські та районні) бібліотеки намагалися надолужити цю прогалину укладанням численних власних рекомендаційних бібліографій та упорядкуванням картотек книжкових, журнальних і газетних краєзнавчо-біографічних публікацій.

Ще більш ускладнювалася з часом ситуація у сфері підготовки та випуску довідкових біографічних видань. Особливою мірою це стосувалося енциклопедій і багатотом-

них біографічних зводів, побудованих за абетковим принципом. Їхня інформація здебільшого відчутно застарівала, не встигнувши дійти до друкарського верстата, що призводило до неодноразових переглядів і доопрацювань («оновлень») рукописів. Такою була науково-видавнича практика ХХ ст. у всьому світі. Наочним свідченням тому є ситуація з фундаментальними національними біографічними словниками, зокрема, французьким, польським, італійським, «Новою німецькою біографією» («Neue Deutsche Biographie»), робота над якими, розпочата 60–80 років тому (!) і нині все ще залишається дуже далекою від завершення [13, с. 52–53].

Поступово стрімке розширення кола біографічних публікацій, урізноманітнення їх жанрів, суспільна потреба у оперативному представленні поряд із постатями минулого імен сучасників суттєво змінили та, об'єктивно, конкретизували завдання власне довідкових видань, зробивши їх більш «вузькими», прагматичними. Головними вимогами до них стали стислість і точність подання основних біографічних фактів, обґрунтованість визначень і оцінок, обов'язковість включення до пристатейної бібліографії нових досліджень по персоналіях, а також суттєве розширення кола представлених імен. Актуалізувалися вимоги до постійного оновлення інформації. Відповіддю на них стала поширена, особливо з кінця ХІХ – перших десятиліть ХХ ст. у Великобританії, США, Німеччині практика систематичного видання все нових і нових доповнень і додаткових томів до біографічних багатотомників, випуску різного роду щорічників і довідників типу «Who's Who». Уже у першій половині ХХ ст. це призвело до відчутної зміни структури довідкової біографіки, співвідношень між її різновидами. Практично у всьому світі припинився випуск великих універсальних біографічних словників. Функції подання інформації про діячів зарубіжних країн перейшли, переважно, до універсальних і галузевих енциклопедій або ж стислих біографічних одностомників. Суттєво скорочувалися також обсяги національних біографічних зводів «нового покоління». Для прикладу, якщо «Загальна німецька біографія» («Allgemeine Deutsche Biographie»), що налічувала 26,3 тис. імен, була опублікована впродовж 1875–1912 рр. у 56 томах, то новітня 13-томна «Німецька біографічна енциклопедія» («Deutsche Biographische Enzyklopädie»), видана у

1995–2003 рр., охопила вже понад 62 тис. імен. У більшості країн у наш час фактично відмовилися від започаткування нових проектів сучасних багатотомних друкованих національних біографічних словників. Показово, що натомість чимало робиться для перевидання (здебільшого, репринтним способом) пам'яток словникової класики, переважно для потреб публічних і університетських бібліотек.

Водночас, відбулися суттєві зміни у взаємозв'язках і співвідношеннях між власне довідковими та описовими і аналітичними біографічними працями. Констатація цього факту є принципово важливою для теми нашого дослідження. Новітня інформаційна парадигма, що почала формуватися ще до початку комп'ютерної доби та поширення мережі Інтернет, настійливо вимагала не лише забезпечення оперативності доступу до необхідних довідкових матеріалів, а й можливості швидкого співставлення даних, одержаних із різних за характером джерел. На зміну принципам «лінійного», послідовного сприйняття інформації прийшло усвідомлення важливості досягнення її «стереоскопічності», багатовимірності шляхом надання читачеві можливості самому осягнути кожен постать минулого з різних боків, із позицій суттєво відмінних світоглядних і дослідницьких підходів, із залученням даних публікацій різного формату, як старих, так і найновіших.

Першою, у певному розумінні, — чи не «стихійною» відповіддю на запити часу стали наприкінці ХХ ст. спроби використання у видавничій, бібліотечній та архівній практиці найпродвинутіших на той час технічних засобів інтеграції та поширення біографічних і біобібліографічних ресурсів — мікрофіш. Вони являли собою фотопластинки розміром 6×12 або 7,5×12 см, на яких послідовними рядками розміщувалося від кількох десятків до сотень сторінок книжкового тексту. Найбільшим із реалізованих за допомогою мікрофіш видавничо-інформаційним проектом у галузі довідкової біографіки став започаткований на рубежі 90-х рр. ХХ ст. мюнхенським видавничим домом «K. G. Saur Verlag GmbH» «Всесвітній біографічний архів» (далі — WBA), який складається з окремих національних, тематичних і регіональних біографічних архівів. Докладна історія та характеристика цього проекту викладена нами у спеціальній статті [10].

Перша його частина — «Німецький біографічний архів» (далі — DBA) і кілька наступних були випущені на мікрофішах місткістю до 465 кадрів на кожній у вигляді впорядкованих за абеткою та стосовно кожного окремого імені (також за хронологією видання) фотокопій біографічних статей із різночасових словників і довідників (упорядниками вже на 1994 р. було охоплено понад 10 тис. томів) [20].

Принципова важливість цього новаторського інформаційного продукту для розвитку біографічної справи полягала у тому, що DBA на мікрофішах створив для читачів принципово нові, незнані раніше, можливості швидкого та зручного доступу до біографічних статей по окремих персоналіях із багатьох різночасових видань одразу, тобто, став справжнім розгалуженим інформаційним ресурсом. Із метою забезпечення зручного використання до кожного мікрофішованого архіву випускалися друковані покажчики («індекси»). Нового якісного прориву було досягнуто, коли для публікації загального іменного покажчика до початкових шести національних біографічних архівів (німецького, американського, британського, французького, італійського та об'єданого іспано-португало-латиноамериканського) Видавничим домом Заур уперше було використано нову на той час технологію запису на диски CD-ROM [21].

Подальше формування Всесвітнього біографічного архіву відбувалося наприкінці XX та у перших роках XXI ст. уже на комп'ютерній основі та реалізувалося шляхом створення його онлайнової версії в Інтернеті — «Всесвітньої біографічної інформаційної системи» (далі — WBIS)¹, що, в принципі, відкрило прямий шлях доступу до даних для індивідуальних читачів. Однак, через дороговизну, використання зазначених баз і нині здійснюється переважно через читальні зали великих бібліотек. Досягненням WBIS стало використання у ній навігаційної системи, заснованої на бібліотечному MARC-форматі, здатної забезпечити пошук персоналій за різними параметрами та рівнем складності.

Отже, пошук нових форм і засобів систематизації та оперативного подання читачеві ресурсів біографічної інформації та розвиток можливостей новітніх інформаційних техно-

¹ Первісна адреса ресурсу: <http://www.saur.de>. Сучасна адреса ресурсу: <http://db.saur.de/WBIS/login.jsf;jsessionid=4c2478655334732fd0dc16de8b1c>.

логії тривалий час йшли паралельними напрямками. Їх поєднання на самому зламі ХХ і ХХІ ст. дало змогу укладачам біографічних ресурсів втілити у життя ті задуми, до реалізації яких вони самі були вже підготовлені власним попереднім досвідом. Йшлося, насамперед, про створення електронних версій (на дисках CD-ROM та онлайн-ових) біографічних словників і біографічних сегментів енциклопедій на базі як окремих багатотомників, так і на основі комбінування матеріалів із різних друкованих видань. Окрім уже згаданого Всесвітнього біографічного архіву, до значних проектів такого плану належить добре відомий українським користувачам електронний «Русский биографический словарь» (далі — РБС), створений спочатку на дисках CD-ROM на основі вибірки біографічних статей із «Энциклопедического словаря» та «Нового энциклопедического словаря» Брокгауза та Ефрона, а у 1999 р. — уперше оприлюднений також у мережі Інтернет. Дещо пізніше до електронного РБС було інтегровано (в якості самостійної частини з окремою системою навігації) також статті томів «Русского биографического словаря» за редакцією О. О. Половцова, виданих до 1918 р. Щоправда, суттєвим недоліком проекту (але вже з погляду наших днів!), стала досить обмежена за своїми можливостями пошукова система, яка, з огляду на перспективи подальшого розгортання «гіперпроекту» «Большого русского биографического словаря», потребує ґрунтовної модернізації.

За такою самою елементарною схемою пошуку персоналій за абеткою імен, але здебільшого на основі відтворення текстів лише одного певного видання, на рубежі століть було сформовано (і нині ще продовжує формуватися) чимало енциклопедичних і словникових біографічних ресурсів, що містять матеріали про українців і вихідців із України. Такими є електронні версії численних російських енциклопедій, словників і довідників, розміщені на багатьох мало відмінних між собою за способами організації інформаційних матеріалів сайтах.

Схожими на них за формою побудови стали також українські електронні біографічні ресурси, починаючи з тих, що оприлюднені ще на зламі століть. Першими серед них були зовсім невеликі блоки біографій визначних співвітчизників, розміщені на Урядовому порталі (www.kmu.gov.ua), Українському об'єднаному порталі (www.ukrop.com.ua/

encyklopaedia), сайті «Український центр» (Львів-Лондон-Київ, www.ukrcenter.com/library) [3] та деякі інші, запозичені на той час із популярних довідників, зокрема, – «100 видатних імен України» (К., 1998) [1], «Малого словника історії України» (К., 1998.) [2]. Невдовзі на сайті історичного факультету Львівського національного університету імені І. Я. Франка з'явилася більша за кількістю імен електронна версія «Довідника з історії України» (Л., 2000) [4]. У наступні роки в мережі Інтернет оприлюднені ще декілька електронних версій подібних довідкових видань [11]. Нині головним вітчизняним ресурсом довідкової історико-біографічної інформації є розміщена на веб-порталі Інституту історії України НАН України (<http://history.org.ua>) електронна версія «Енциклопедії історії України» (далі – ЕІУ) в текстовому онлайн-варіанті та у форматі PDF. За декларацією упорядників енциклопедії, з часом передбачається перетворити її на самостійний, постійно доповнюваний науково-інформаційний продукт [5]. Тривалий час обговорюється також проект розміщення Інститутом енциклопедичних досліджень НАН України у мережі Інтернет «Енциклопедії сучасної України», видання якої стало справжнім проривом щодо кількості введених до науково-інформаційного обігу на загальнонаціональному рівні персоналій діячів ХХ – початку ХХІ ст., включно з нашими сучасниками.

При всіх відчутних здобутках, звертає на себе увагу те, що у розбудові вітчизняних історико-біографічних ресурсів до цього часу все ще переважає безпосереднє відтворення в електронній формі текстів із окремо взятих книжкових видань. Такі ресурси, одного разу створені, здебільшого приречені залишатися статичними, оскільки не пристосовані до постійного поповнення, створення інформаційних взаємозв'язків із іншими масивами даних. Це тим більше прикро, що подібні можливості в Україні вже частково використовуються упорядниками баз інформації про сучасників – державних і політичних діячів, депутатів, науковців, діячів культури та мистецтва, представників ділових кіл. Яскравим прикладом цьому може бути розбудована на веб-порталі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського база «Наукові біографії вчених України», що невпинно поповнюється і на першу половину 2012 р. охопила вже понад 1300 імен [8].

У згаданій базі даних реалізовано організаційно-технічні та методичні підходи вже зовсім іншого, принципово вищого рівня, які прийшли у світовій інформаційно-біографічній практиці на зміну простому відтворенню в електронній формі текстів певних друкованих довідкових видань. Відбулося поєднання довідкових даних із повнотекстовим відтворенням наукових праць, документів і матеріалів, які в сукупності більш глибоко та всебічно розкривають особистість. Змістовне наповнення та цінність подібних інформаційних продуктів одразу вийшли за межі того, що є гранично досяжним для традиційних друкованих видань (скажімо, з'явилися можливості постійного доповнення й уточнення інформації). А головне – тим самим було зняте протиріччя між суто довідковими та «описовими» матеріалами. Всі вони стали частиною єдиного інформаційного ресурсу.

Сучасна інформаційна парадигма розглядає «рухливість», систематичність і швидкість оновлення даних, можливість співставлення користувачами різноманітних підходів і оцінок, оперативного звернення до інших джерел в якості найважливіших засадничих принципів. Замість «лінійного», одновимірного способу подання інформації, притаманного добі друкарської, книжкової культури, все більше утверджується її «стереоскопічність», багатовимірність.

Світовий інформаційний простір давно вже рухається у цьому напрямі. Як відомо, першою великою онлайнвою енциклопедією була започаткована у 1993 р. корпорацією Microsoft «Encarta», що мала значну кількість різномовних версій. На нашу думку, головною причиною її програшу у конкуренції з заснованою 2001 р. Вікіпедією стала не безкоштовність доступу користувачів до останньої, на чому незрідка наголошували коментатори [19], а традиційна, досить консервативна організація наповнення «Encarta» та значна тривалість редакційного оновлення даних. Саме це й призвело до її закриття у Світовій мережі у 2009 р. Нині вона поширюється лише як законсервований продукт «на запитання». Натомість, Вікіпедія, дещо втративши у достовірності даних і науковості подання матеріалів, запропонувала світові широкий спектр різноманітних інформаційних і інструментально-технологічних можливостей, які й до цього часу на загал задовольняють потреби різних категорій користувачів. Це пов-

ною мірою стосується й біографічної інформації. Перевага «вікі-технології», призначеної для швидкого створення та редагування колективного гіпертексту полягає у можливості залучення дуже широкого кола авторів, а, отже, – в досягненні інтенсивності наповнення й оновлення ресурсу, у технічному забезпеченні оперативного поєднання власних матеріалів із іншими повнотекстовими електронними публікаціями за допомогою посилань, широких можливостях виходу на найрізноманітніші за видовими та змістовими характеристиками зовнішні ресурси, що суттєво доповнюють і розширюють предмет ознайомлення, іноді дають змогу побачити його у зовсім інших ракурсах.

Для сфери біографічної інформації, яка посідає все більше місце у гуманітарному інформаційному просторі, застосування «вікі-технології» стало особливо значимим завдяки зручності оперативного доповнення та уточнення даних по персоналіях, засобам безперервної розбудови зв'язків із іншими персоналіями, подання постійно оновлюваної бібліографії з посиланнями на інші електронні ресурси. Стрімке зростання в наші дні українського сегменту «Вікіпедії» та кількості у ній персоналій померлих і живих співвітчизників свідчить про актуальність і велику запитаність її як інформаційного ресурсу. Можливо, саме за нею найближчим часом буде першість у розвитку українського інформаційного простору. Проте, у цьому відчувається й елемент вимушеного використання «найкоротшого шляху», оскільки саме таким способом можна найшвидше та найлегше заповнити відчутні лакуни в українських гуманітарних електронних інформаційних ресурсах. Питання наукового рівня публікацій Вікіпедії всіма мовами та її україномовного сегменту також залишається відкритим і все активніше обговорюється науковою громадськістю.

Водночас, слід звернути увагу на те, що саме по собі застосування складних системотехнічних засобів, зокрема й подібних до «вікі-технології», створило принципово нові потенційні можливості для формування різноманітних ресурсів біографічної інформації, не лише загальноосвітнього, а й високого академічного рівня. Останні, на наш погляд, повинні враховувати не лише переваги, а й очевидні недоліки «відкритих технологій», пов'язані з можливостями внесення до

електронного ресурсу неточної, хибної інформації, висновків і інтерпретацій недостатнього наукового рівня і таких, що не відображають новітні досягнення науки або подають однобічне, доволі суб'єктивне бачення дискусійних питань. Для сфери біографічної інформації зазначене є особливо важливим, оскільки йдеться про пам'ять померлих і репутацію живих сучасників. Гучні скандальні історії, що мали місце навколо вміщених у різномовних версіях «Вікіпедії» перекручених даних по персоналіях живих і померлих — зайве тому підтвердження [15; 16]. Із огляду на це, оптимальнішим видається формування академічних ресурсів біографічної інформації шляхом створення віртуальних дослідницьких лабораторій із залученням широкого, але все ж обмеженого за певними критеріями, кола фахівців достатньо високої кваліфікації. (Цим принциповим напрямом збираються далі рухатись й творці-засновники згадуваної вже «Вікіпедії», особливо, зважаючи на невпинне зростання її «засміченості»). Наповнення електронних ресурсів освітнього і, особливо, наукового значення мусить бути керованими, методично забезпеченими, інакше вони ризикують втратити свій авторитет і інформаційне значення як надійне джерело знань.

У наш час дуже швидко змінюються уявлення та вимоги до електронного інформаційного ресурсу, який усе більше стає багатовимірним комплексом, заснованим на формуванні його упорядниками складно структурованих і безперервно поповнюваних баз даних і, водночас, інтегратором необхідних користувачам, за їх особистими інтересами, тематичних даних інших ресурсів. На останні можна виходити безпосередньо, адресно, «знаходячись в темі», а, отже, не звертаючись зайве самостійно до послуг глобальних пошукових систем Інтернету, вкрай засмічених «інформаційним шумом».

Таким чином, інформаційна революція привнесла чимало нового й у сферу біографічних досліджень і публікацій, формування ресурсів біографічної інформації. Найперше, слід звернути увагу на те, що вона значною мірою зняла протиставлення різних напрямів біографіки, про які йшлося на початку нашої статті, — підготовки довідкових видань (словників, енциклопедій, довідників, бібліографій та біобібліографій) із одного боку, й написання та публікації нау-

кових праць і літературно-біографічних творів – із іншого. Завдяки формуванню комп'ютерних баз біографічних даних, об'єднаних із електронними бібліотеками, досконалим засобам навігації, вся оцифрована біографічна література, включаючи довідкові видання, наукові праці, літературно-біографічні твори, мемуари, епістолярій, іконографію та інші документальні матеріали, а також специфічні масиви біографічної інформації «дословникової доби», стає доступною для швидкого та зручного оперативного використання, тобто перетворюється на єдиний електронний *інформаційний ресурс* у його сучасному розумінні. Саме поєднання довідкових біографічних відомостей, зібраних у спеціально сформованих базах даних, із повнотекстовими матеріалами електронних бібліотек і «відкритих архівів» стає нині провідним спрямуванням розвитку ресурсів біографічної інформації як історико-меморіального плану, так і присвячених нашим сучасникам.

Зазначене відкриває перед бібліотечними установами широкий простір постановки та вирішення принципово нових завдань у сфері роботи з біографічною інформацією, накопичення й упорядкування її ресурсів із метою забезпечення читачьких запитів. Адже бібліотеки, порівняно з іншими інформаційними центрами, мають вагоміший досвід і можливості інтегрування різноманітних матеріалів, їх систематизації, інтелектуального опрацювання з метою виокремлення всього нового та принципово важливого, зокрема, шляхом складання бібліографій і біобібліографій, баз персонологічної інформації, систематичного реферування публікацій, розробки методичних рекомендацій, попередньої підготовки ресурсу для використання його різними категоріями безпосередніх споживачів – читачів бібліотек і віддалених користувачів електронних мереж: учнями та вчителями, студентами, науковцями, викладачами вищих навчальних закладів, працівниками музейних і архівних установ, любителями історії. Бібліотеки самостійно, на основі своїх фондів і колекцій, або разом із інформаційними корпораціями та видавництвами мають можливість формування великих електронних бібліотек, де оцифровані видання, будучи безпосередньо під'єднаними до баз біографічної інформації, створюють єдиний цілісний інформаційний комплекс.

1. [Біографії з «100 видатних імен України»] [Електронний ресурс] // Укр. об'єднаний портал. – Режим доступу : <http://www.ukrop.com/ua/encyclopaedia/100names>. – Назва з екрану, станом на 01.11.09.
2. [Біографії з «Малого словника історії України»] [Електронний ресурс] // Там само. – Режим доступу : <http://www.ukrop.com/ua/encyclopaedia/history>. – Назва з екрану, станом на 01.11.09.
3. [Біографії] [Електронний ресурс] // Укр. центр. – Режим доступу : <http://www.ukrcenter.com/library/display.asp?avt>. – Назва з екрану, станом на 01.11.09.
4. Довідник з історії України [Електронний ресурс] // Львівський національний університет імені І. Франка. – Історичний факультет. – Режим доступу : <http://history.franko.lviv.ua/index.htm>. – Назва з екрану.
5. Енциклопедія історії України [Електронний ресурс] // Інститут історії України Національної академії наук України [Офіційний сайт]. – Режим доступу : <http://history.org.ua/?encyclor>. – Назва з екрану.
6. Ляшко, С. М. Питання довідкових біографічних видань в монографії В. С. Чижка «Біографічна традиція та наукова біографія в історії та сучасності України» [Текст] / С. М. Ляшко // Укр. біографістика : зб. наук. праць. – К., 2008. – Вип. 4. – С. 41–49.
7. Ляшко, С. М. Українські біографічні довідкові видання XIX–XX ст.: історичні та теоретико-методичні засади [Текст] / С. М. Ляшко. – Запоріжжя : Дике поле, 2010. – 286 с.
8. Наукові біографії вчених України [Електронний ресурс] // Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Режим доступу : <http://nbuv.gov.ua/reople/persons.html>. – Назва з екрану.
9. Петровская, И. Ф. Биографика. Введение в биографику. Источники биографической информации о россиянах. 1801–1917 гг. [Текст] / И. Ф. Петровская. – СПб. : LOGOS, 2003. – 490 с.
10. Попик, В. І. Всесвітня біографічна інформаційна система та завдання формування Українського національного біографічного архіву [Текст] / В. І. Попик // Наук. праці НБУВ. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 467–481.
11. Попик, В. І. Досвід формування вітчизняних електронних ресурсів біографічної інформації [Текст] / В. І. Попик // Укр. біографістика : зб. наук. праць. – К., 2010. – Вип. 7. – С. 13–45.
12. Попик, В. І. Концептуальні засади формування вітчизняних електронних ресурсів історико-біографічної інформації [Текст] / В. І. Попик // Наук. праці НБУВ. – К., 2010. – Вип. 28. – С. 453–466.
13. Попик, В. І. Світовий досвід формування ресурсів історико-біографічної інформації за нової і новітньої доби [Текст] / В. І. Попик // Бібл. вісник. – 2011. – № 4. – С. 52–53.
14. Попик, В. І. Традиції і новаторство в сучасній вітчизняній біографістиці [Текст] / В. І. Попик // Наук. праці НБУВ. – К., 2009. – Вип. 24. – С. 251–264.
15. Свобода енциклопедического слова : «Википедия» оказалась в центре диффамационного скандала [Електронний ресурс] // Lenta/RU : Издание Rambler Media Groop. – Режим доступу : <http://lenta.ru>.

- ru/articles/2005/12/06/wp/. – Название с экрана.
16. *Скандалы русской «Википедии»* [Электронный ресурс] // Вебпланета : журнал для подключенных. – Режим доступа : http://webplanet.ru/interview/service/2007/08/29/ru_wikipedia.html. – Название с экрана.
 17. Чижко, В. С. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України [Текст] / Віталій Чижко. – К., 1996. – 240 с.
 18. Щапов, Я. Н. Справочный инструмент историка России [Текст] / Я. Н. Щапов. – М. : Наука, 2007. – 186, [1] с.
 19. *Microsoft* закроег свою енциклопедію [Электронный ресурс] // Lenta/RU : Издание Rambler Media Groop. – Режим доступа : <http://www.lenta.ru/news/2009/03/31/encarta/>. – Название с экрана.
 20. *Bibliographie zu den Biographischen Archiven*. Biographical Archives Bibliography. – Munchen et. al. : K. G. Saur, 1994. – 185 p.
 21. *Internationaler Biographischer Index*, CD-ROM / World Biographical Index, CD-ROM // *Bibliographie zu den Biographischen Archiven*. Biographical Archives Bibliography. – Munchen et. al. : K. G. Saur, 1994. – Reclam page.

Пошук В. І. Ресурси біографічної інформації: традиційні уявлення та новітні тенденції розвитку.

Ключові слова: біографіка, біографічні словники, ресурси біографічної інформації.

Проаналізовані традиційні уявлення про ресурси біографічної інформації, засновані на віднесенні до їх кола довідкових біографічних видань (енциклопедій і словників, довідників, біобібліографій) і протиставленні літературно-біографічним творам та історико-біографічним дослідженням. Доводиться, що розвиток новітніх інформаційних технологій і становлення сучасної інформаційної парадигми об'єктивно знімають це протиставлення довідкових ресурсів та наративних джерел і наукових напрацювань у галузі біографіки, об'єднуючи їх у комплексні складно структуровані ресурси вищого порядку. Тим самим змістовні характеристики інформаційних ресурсів трансформуються: у електронному вигляді вони набувають нової якості, стаючи легко доступними для швидкого пошуку, легкого та зручного використання. Визначальною рисою сучасних електронних ресурсів біографічної інформації є їхня здатність розкривати персоналії діячів минулого та сучасників «мозаїчно», через сукупність різних матеріалів, тим самим надаючи їм плуралістичного, багатоглибкого характеру.

Popyk V. I. Biographic information resources: traditional conceptions and the latest developmental tendencies.

Keywords: biography study, biographic dictionaries, biographic information resources.

Analysis of traditional conceptions about biographic information resources based on their ascribing to the range of reference biographic publications (encyclopedias and dictionaries, reference books, bio-bibliographies) and

contrast with literary and biographic works, historical and biographic researches, is made. Proofs are given that development of the latest information technologies and establishment of modern informative paradigm objectively remove the above contrast of reference resources and narrative sources and scientific ground works in the field of biography study, joining them in integrated resources of higher rank and complex structure. Thus, content characteristics of information resources are being transformed: in electronic form they acquire new quality, becoming easily accessible for a quick search, an easy and convenient use. A distinctive feature of modern electronic resources of biographic information is their ability to disclose personalities of figures of the past and of contemporaries "in the form of mosaic" through a scope of various materials, thereby giving them pluralistic, multi-dimensional tone.

Попик В. И. Ресурсы биографической информации: традиционные представления и новейшие тенденции развития.

Ключевые слова: биографика, биографические словари, ресурсы биографической информации.

Анализируются традиционные представления о ресурсах биографической информации, основанные на отнесении к их кругу справочных изданий (энциклопедий и словарей, справочников, биобиблиографий) и противопоставлении литературно-биографическим произведениям и историко-биографическим исследованиям. Показано, что развитие новейших информационных технологий и становление современной информационной парадигмы объективно снимают это противопоставление справочных ресурсов и нарративных источников и научных исследований в области биографики, объединяя их в комплексные сложно структурированные ресурсы более высокого порядка. Тем самым содержательные характеристики информационных ресурсов трансформируются: в электронном виде они приобретают новое качество, становясь легко доступными для быстрого поиска, легкого и удобного использования. Определяющей чертой современных электронных ресурсов биографической информации является их способность раскрывать персоналии деятелей прошлого и современников «мозаично», через совокупность разнородных материалов, тем самым придавая им плюралистический, многомерный характер.